

Matajur

GLASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

Lit. 25.-

VIDEM, 1. - 15. JANUARJA 1954.

Leto V. — Štev. 80

UREDNISTVO in UPRAVA via Mazzini, 10 - Videm - Udine

Naročnina: letna 500.— lhr, 6 mesečna 300.— lhr.

**Ne boste
nas potujčili**

Napori italijanskih oblasti, da bi iztrebili slovensko govorico v Beneški Sloveniji so takega obsega, da si jih moremo komaj predstavljati. Vzopredno s diskriminatorsko akcijo nasproti Slovencem, so postavili na noge obsežno kulturno organizacijo, ki gre od otroških vrtcev, pa do večernih tečajev za odrasle. V zadnjih štirih letih so zgradili desetine velikih šolskih poslopij, ki s svojo moderno opremo gladko tekmujejo s šolami po mestih. Organizirali so tudi šolske kuhinje po vseh vaseh in za vse otroke, ki jim nudijo vsak dan izdatno kosilo. Brezplačni večerni tečaji za risanje in razne obrne šole so bile otvorenje skoraj v vseh vaseh, kjer je sedež občine in po drugih važnejših središčih.

Vsa ta ogromna kulturna organizacija, ki stane državo skoraj eno milijardo lira na leto, je odvisna od posebnega urada, ki ima svoj sedež v Vidmu in si je nadel splošen naziv »Urad za posebna področja. Delovanje tega urada podpirajo prejektura v Vidmu, četrti odsek za mejna področja, ki je odvisen neposredno od predsedstva vlade, dalje znana trentistična organizacija ONAIR (Opera Nazionale Assistenza Italia Redenta), trgovska zbornica, pokrajinsko kmetijsko nadzorništvo in celo pokrajinski svet. Nekateri so spričo tako obsežne organizacije, ki ji ni mar ne denarnih ne drugih stroškov, upravičeno zaskrbili in milišjo, da bodo v razmeroma kratkem času italijanske oblasti uspele v svoji namerti, ter da bodo iztrbile slovensko govorico v naši deželi. Mi pa smo nasprotne mnenja. Naj le gradijo šole, naj le ustavnijo otroške vrtce, kjer koli jem draga in naj le delijo obilne krožnike minestre, našega ljudstva s tem ne bodo spremenili.

Raznarodovalna akcija, ki jo vrši italijanska vlada ima svoje početke že leta 1866. Leta 1872 so ustanovili učiteljišče v Sv. Petru Slovenov prav v ta namen. Slovenska pridiga je bila odpravljena v vseh vseh Zapadne Beneške Slovenije že pred 50 leti. In kakšne uspehe so dosegli? Nobenega. Slovenski jezik se še vedno govori povsod.

Tistih skoraj dvatisoč učiteljev, ki so prisili učiteljišče v Sv. Petru Slovenov ter bi morali štiri ideje, katere so jim vtepli v glavo v tamkajšnjih učilnicah v letih njihovega študiranja, govorijo skoraj vsi svoj materinski jezik. Razen nekaj redkih izjem skušajo vsi ti učitelji, potem ko so dobili učiteljsko diplomo, najti službo po možnosti izven Beneške Slovenije. To pa zato, ker v njihovih rojstnih krajinah otroci, ki jih poznajo in ki v svojem zasebnem življenju govore z njimi v svoji materinščini, govore z njimi po slovensko tudi v šoli. Če se učitelji temu upirajo, naletijo na upravičen odpor učencev, kateri nikakor ne morejo odpustiti svojemu učitelju, ki poznava njihov materinski jezik, pa ga ne uporablja tudi pri pouku, čeprav le pri pouku italijančine. Denarne globe, ki so jih po številnih šolah v Beneški Sloveniji naložili učencem za vsako izgovorjeno slovensko besedo, so jasen dokaz, kako misli naša mladina. In taki primeri se niso zgodili samo v oddaljenih in samotnih gorskih vaseh, ampak celo v Sv. Petru Slovenov, ki ga je hotela italijanska vlada z ustanovitvijo italijanskega učiteljišča spremeniti v center za italijanizacijo Beneške Slovenije.

Naj italijanska vlada le razpolaga z vsemi mogočnimi pripomočki za raznaroditev naše dežele. V tej svoji nameri ni uspela v 80 letih in brez uspeha bodo tudi vsi njeni napori danes, ko žive beneški Slovenci v dotiki s svojimi brati, ki niso več podložniki Avstrije kot tedaj, ko se je smatralo za potreben odpreti v Spetru učiteljišče prav v ta namen.

O Vprašanju Furlanske avtonomije

Furlaniji je bila priznana svojčas avtonomija s posebnim štatutom, da bi preprečili Slovencem in Furlanom revendikacijo njihovih pravic na mednarodnem forumu

Clen 116 italijanske Ustave pravi dobesedno: »Siciliji, Sardiniji, Furlaniji - Julijski Krajini, Trentinu - Gornjem Poadižju, Dolini Aosta, se priznavajo posebne oblike in pogoji avtonomije s posebnimi statutimi, ki so sprejeti z ustavnimi zakoniki. Štiri od teh pokrajin so uveljavile svoj štatut, izvolile so lasten deželni parlament in vodijo sedaj samoupravo.

Za Furlanijo in Julijsko Krajino pa je bila deželna avtonomija s posebnim štatutom odložena za nedoločen čas po predpisu desete izmed »začasnih in končnih uredb Ustave. Zgodilo se je namreč, da se je vlada pokesala, ker je počela deželno avtonomijo Furlaniji. Ker pa je bila Ustava že izdelana in jo je ustavodajna skupščina že odobrila, so preprečili njen izvedbo z neko ured-

bo, ki ne tvori niti sestavni del prave Ustave.

Okrog te absurdne odločitve so nastale že ostre kritike na račun vlade pri samih Furlanih, ki se niso obotavljali pomazati zidov po raznih furlanskih sredih s protitalijanskimi napisi. Toda če so bili s tem Furlani ob neko aspiracijo, za katero so težili že odkar so bili pridruženi Italiji, je bil zadan še težji udarec tistim Slovencem, ki so ostali v okviru Italijanske republike. To pa zato, ker bi bile njihove manjšinske pravice lahko zaščitene samo v okviru deželne avtonomije. Če je leta 1945 nastalo vprašanje deželne avtonomije, ki naj bi jo dobila Furlanija, je nastalo predvsem zato, ker živi v videmski pokrajini strnjena in močna slovenska narodna manjšina, to je Slovenci iz Beneške Slovenije.

Prevarantske obljube

Tedaj smo živel še v dobi ko se je razpravljalo o mirovni pogodbi z Italijo. Ozemlje, na katerem živi naše ljudstvo, je bilo takrat še sporno in se in vedelo ali bo spadalo pod Italijo ali ne, prav kakor se ni vedelo za dolino Aosto in za Gornje Poadižje. Avtonomija, ki so jo objubili Furlaniji, je imela namen, da bi pripravila beneške Slovence ob njihovem namenu za združitev s svojimi lastnimi brati. Ta namena je namreč dozorela med narodno - osvobodilno borbo, ko je na tisočih beneških Slovencov, od Rezije do Tera in do Idrijce, zgrabilo za orožje in se skupaj s svojimi jugoslovanskimi brati borilo za svobodo.

V ostalem je bilo na tak način odpravljeno nagnjenje prebivalstva v dolini Aoste za združitev s Francijo in nagnjenje južnih Tirolcev za združitev z Avstrijo, potem ko so dobili svojo deželno avtonomijo in so bile dane tamkajšnjemu prebivalstvu vse jezikovne pravice. Če bi Italija ne dala teh koncesij, bi prav gotovo izgubila omenjene dežele. Južni Tirolski in dolini Aosta so dali avtonomijo z vsemi jezikovnimi jamstvi takoj po zaključku vojne in ko je bila sprejeta nova ustava, je ta v svojem členu 116 samo potrdila to, kar je bilo že dano nemški in francoski narodni manjšini.

Mi Slovenci v videmski pokrajini naj bi se takrat zadovoljili samo z nekaterimi obljudbami, kot s tisto, da bo naš položaj dokončno urejen, kadar bodo določene nove državne meje. Zagotavljali so nam, da nas zaradi naše narodnosti ne bodo preganjali in kot dokaz dobrega namena vlade za ureditev vprašanja slovenske narodne manjšine tako, kot se je napravilo s francosko in nemško narodno manjšino, je bila v členu 116 vključena tudi Furlanija, to je dežela, h kateri težijo gospodarsko beneški Slovenci.

Februarja 1947 je bila podpisana mirovna pogodba z Italijo, ki je stopila v veljavo dne 15. septembra istega leta. Takrat je bila italijanska ustava že izdelana. Potrebovala je samo še zadnjih manjših popravkov in končno odobritev ustavodajne skupščine. Med manjšimi popravki so bile vnesene tudi začasne in končne dispozicije, med katere je bila vključena zloglasna deseta norma, ki v praksi odreka avtonomijo nam Slovenscem.

Tedaj že ni bilo več zdravila. Mirovna pogodba je že stopila v veljavo in predstavniki našega ljudstva se niso mogli več pritožiti pri mednarodnih organih,

»SICILINI, SARDININI, FURLANIJI-JULIJSKI KRAJINI, TRENTINU - GORNJEM POADIŽU, DOLINI AOSTA, SE PRIZNAVJO POSEBNE OBLIKE IN POGOJI AVTONOMIJE S POSEBNIMI STATUTI, KI SO SPREJETI Z USTAVNIMI ZAKONI.«

Clen 116 italijanske ustave.

»ALLA SICILIA, ALLA SARDEGNA, AL FRIULI - VENEZIA GIULIA, AL TRENTO - ALTO ADIGE, ALLA VALLE D'AOSTA SONO ATTRIBUITE FORME E CONDIZIONI PARTICOLARI DI AUTONOMIA SECONDO STATUTI SPECIALI ADOTTATI CON LEGGI COSTITUZIONALI.«

Articolo 116 della Costituzione italiana.

Zakaj nam še vedno ne dajo potnih listov?

Iz časopisa smo izvedeli, da je na Goriskem skoraj vsem Slovencem, katerim so pred nekaj meseci krivично odvzeli potne liste za Jugoslavijo, goriska kvestura vrnila njihove potne liste. Podoben popravni ukrep bi moral izvesti tudi kvestura v Vidmu nasproti beneškim Slovencem, ki jim je doslej odrekala izdajo potnega lista za Jugoslavijo.

Kot je znano, so mnogim beneškim Slovencem, ki so se obrnili na videmsko kvesturo, da bi dobili potni list za Jugoslavijo, zanikal to pravico. Videmske policijske oblasti že dalj časa diskriminacijsko postopajo v zadevi izdaje potnih listov. Odbili so prošnje državljanom najrazličnejših slojev, ne da bi zato niti navedli vzroke. Posledice take samovolje, ki je v odkritem nasprotju s členom 21 Ustave, kateri jamči vsem državljanom pravico, da lahko svobodno zapustijo Italijo, ali se vrnejo vanjo, so velika škoda, ki je bila s tem prizadejana našemu gospodarstvu.

Med prosilci za potni list so bili gozdni podjetniki, ki so bili v dogovoru s podjetji in posestniki v Sloveniji za prevzem sečnje v številnih gozdovih, ki ležijo tik ob meji v neposredni bližini Beneške Slovenije, kjer bi lahko našlo delo na stotine naših brezposelnih drvarjev. Teh dogovorov niso mogli uspešno zaključiti prav zaradi tega, ker niso mogli osebno v Jugoslavijo in zato mora danes na stotine družin živrotariti v bedi.

Nov ministerski predsednik

Predsednik republike Luigi Einaudi je zaključil posvetovanja s posameznimi predstavniki strank in dal mandat dodeljanemu notranjem ministru Fanfani Amirtore, da sestavi novo vlado.

Kominformisti in trikoloristi povezani proti Slovencem

Na seji pokrajinskega sveta v Vidmu dne 27. decembra so med številnimi drugimi predlogi obravnavali in odobrili tudi študijska nagrade v znesku 250.000 lir za otroke tako imenovanih Nadiskih dolin.

Ni treba še posebej omenjati kakšen je pravi namen teh nagrad. Vsem je znano, da če sprejmejo italijanske oblasti kaksen podoben sklep, ne store tega morda zato, ker jim je pri srcu kulturni dvig našega ljudstva, ampak jim je pri tem cilj samo raznarodovanje.

Na seji pokrajinskega sveta so bili pri-

sotni svetovalci vseh političnih barv, ki so nasproti med seboj. Toda ko se je šlo za odobritev stroška, ki ima namen pomagati pri raznarodovanju Beneške Slovenije, so bili vsi svetovalci složni, od fašistov, social-demokratov in nennjančev, pa do kominformistov, ter so ga odobrili, čeprav so predlog izdelali in predložili demokristiani in ga je predložil tisti pokrajinski svetovalec, ki se imenuje polkovnik Olivieri, ter zastopa naše doline. Tega človeka so smatrali kominformisti za svojega velikega nasprotnika v času, ko je bil na čelu trikoloristične gibanja, pod imenom Ugo.

Nismo vedeli, da je bil polkovnik Olivieri na čelu zloglasnega trikolorističnega gibanja. Prav tako nam ni bilo znano, da je bil on tisti Ugo, ki je podpisoval trikoloristične izkaznice. To smo zvezdeli sedaj, pri pregledu kominformističnega tiska iz tistih časov, ki jih sedaj kominformistični vodje označujejo kot »sravnitvena preteklost«. Po vsej pravici lahko torej rečemo, da so vsi složni, od kominformistov, pa do trikoloristov, kadar gre za kakšno protislovensko akcijo.

Hud mraz v Italiji

Mrzel val je te dni zadel Italijo. V pokrajini Veneto je bilo izredno mrzlo. V Padovi je bilo 14 stopinj pod ničlo, v Bellunu 11, v Feltre 16, v Passo Rolle pa 18. V Asti v Piemontu je temperatura padla na 18 stopinj pod ničlo in ponekod tudi na 21. Zelo mrzlo je tudi v Milanu, v Reggio Emilia in v Modeni. V Cremoni je bilo 14 stopinj pod ničlo. Snežni viharji so bili tudi v Abrucih in v Molise. Ponekod je sneg tri metre visok.

„Hlodove glave“ advokata Karla Podreke

ZA NAŠE DELO

Kaj bomo djelali?

Začelo je novo ljetu, z njim novi načrti an nove naloge. Napake, ki smo jih naredili u preteklim ljetu naj nam boju za učilo, de jih od sada naprej ne bomo več nardili.

U sadounjaku, vinogradu an na vartu djelu u glavnem počiva, posebno če po kriva zemljo snieh. Ponučimo ta čas an premislimo, kakuš bomo našo zemljo bujš obdjal an izkoristil.

Djelo u sadounjaku

Sadā je narbujoši čas, de pregledate sadounjake an posječete stare an boune crevesa. Par tistim djelu porježite najprej te velike veje, odkopajte an održejte debele korenine, potle poderite drevo s pomočjo varča.

Kadar je ljepe ura redčite drevesne varhove, odzagajte suhe, polomljene an preveč goste veje. Od boljezni infetane veje nesite proč od sadounjaka an jih sažgite. Proč spravite iz debla an vej use vodne poganke. Par mladem drevju natrosite u kolobarne gnoj. Rježite cepiče an nardite jame za nove saditve. Ce pride snieh, posebno če je mokar, ga otrešite, de ne polomi vej.

... u vinogradu

Djelo u vinogradu tale mjesac zavesi od ljepe ure. Na usako vižo djelajte več ku muorete, de buoste imjel paršparan čas na pomlad. Zimski čas ponučajte za zbuošanje poti po vinogradu. Rigolirajte pa samo kar zemlja ni preveč zmarznjena. Ne smijete zmarznenj kap al snjege zakopat z rigoliranjem preveč globoko. Zemlja bi zavoj tega ostala na pomlad dougo časa marzla. Kar je kajšen ljepe dan lahko začnete obrjezovat. Tuš je zlo važno za tiste, ki imajo dost vinski an malo ljudi za djelat. Popravite al nardite nove tud kolé za vinike an jih impregnirajte.

... u kleti

Skarbiet morate, de so sodi nimar pouči vina, de ne pride vino u dotik z ajarcem. Pred parvim pretakanjem ne pozabite zažveplati vina z almanj 50 grammi žveplaste kislinske ali z deset tabletami kajševega pirosulfata (na 100 litru vina). Glini takuo je trjeba zažveplati mlaca vina, ki so u nagobnosti, de zadržavejo, čelegli njeso še dobra za pretočit.

Katranovo olje

Katranovo olje za zimsko škropljenje sadnega drevja nardite takule. Za jahane an hruške: deset litru olja zmje-

šajte z 90 litru vode. Za slive an drugo sadno drevje: 6 litru olja na 100 litru vode. Prej ku tisto rječ nucate je trjeba olje u sodu dobro premješati. S tem katranovim oljem se škropi sadno drevje od jeseni, kar listje pada, pa do konca zime predno zeleni. Ce zmarzuje se ne smije škropit. Sode s tem oljem je trjeba spraviti u tajšne prastore, kjer ne zmarzuje, ker drugač se škropivo počuar.

Sadā je čas za cepiče rjezat

Dost naših sadjarjeu ne vje, de se zavoj prezguđnjega al preveč poznga rjezanja cepičen, se tisti dostikrat radi posušijo, posebno čerješnjovi cepiči. Čerješnjove cepiče je trjeba rjezat že u decembru, narbujo pozno pa u januarju. Cepiče pačekatoga sadja (hruške, jabuka) pa lahko rježete februarja.

Cepiče rježite samo na zdravih an rogovitnih drevesih. Tud vejce mladih do tri ljeta starih drevja lahko dajo cepiče, ce vješte, de izvjerajo od rogovitne-

ga maternega telesa. Cepiči ne smijejo bit preveč svoh. Debeli naj boju ku an lapiš. Cepiči, ki imajo očesa blizu skupaj, so buji tardega lesa od tistih, ki imajo očesa rjedke. Vodenii poganki neso dobr.

Cepičeu ne smijete rjezat u hudem mrazu. Važno je tud, kakuš shranite cepiče do pomladci. Vjedje, de u suhi angorki kleti hitro ratajo uedli, ker se lub inkrešpa an potiš njeve več za nuc. Zatuš jih skranite u frišni an umidi kleti. Postavite jih razvezane u umid pjesak, ker u fašinah notranji cepiči radi ušafajo mufo. Narbujoš je, de cepiče do polovice zakopate u zemljo al u pjesak na severnem kraju hišnega zida, de sonce an marzli vjetar ne muore prit do njih. Pokrite jih s smrekovimi vejamal listjem, de ne začno preveč zgodaj poganjat. Takuš spravljeni ostanejo frišni do pomladci, kar je pravi čas za jih nucat.

Ce cepiče pošijate u druge kraje, jih ovite z mokrim mašom an povežite s slamo.

Varujte sadno drevje pred hudim mrazom

Sadno drevje zmarzne po navad zguđaj na pomlad, kar so dnevi sončni an gorki, noči pa marzle. U gorkih dneh se začno pretakati sokovi, hud nočni mraz pa jih ustavi an pozebe. Posebno rado pozebe tisto drevje, ki ni pru gnojeno an njeso mladike do zime zadost zazdržejile. Dostikrat se tuš vidi že od deleč, ker listje u jeseni ne pade proč, ampak se cougo darži, učasih dok ne pride snjež. Zatuš ne gnojite drevja po janiju al buji pozno. Kaduor gnoji preveč pozno z gnojnico al drugimi gnojili, ki silijo drevje rasti, lahko računa, de mu bo tisto drevje pozebilo.

Najrajs pozebe tisto sadno drevje, ki raste u nizkih an mokrih krajin. Drevje, ki raste na sončnem kraju an u suhi zemlji, po navad lepo zazdrelje an dobro prezené zimo. Drevje, ki rado pozebe, ima u zemlji po navad preveč dušika an premalo japna, kalija an fosforja. Tajšemu drevju je trjeba dat japna an ga pognojiti s superfosfatom, s kajševim soljom al pepelom.

Dostikrat pozebejo na pomlad debla, posebno tam, ki rastejo u sončnem kraju. Tajšno drevje je trjeba zavarovat pred močnim soncem s tjem, de se pokrije debla z daskami, lubjem al s kajšno drugo rečjo. Zlo pomaga, ce se konc janaurja al u februarju poboji deblo z japnom. Narbujoš se tuš nardi, ce se po škropi use drevje z japnom. Bjela farba proč odganja sončne žarke, de se drevu ne ugreje an začne buji pozno odganjati, kar so noči že buji gorce.

Pozeblijene mladike je trjeba porjezat

u živo do zdravrega lesa. Pozeblijen lub na deblu an vejah odstranite an obrježejte, rano pa dobro zamažeje s cepilno smolo, ce pa tiste njemate par rokah, ručajte dobro predjelano ilovico an povite s starimi cunjami. Buj ki je rana zavita, prej bo ozdravila.

Zakaj svinja snje svoje male praseta?

Uržuhi, de svinja snje svoje male praseta, so lahko različni. Dostikrat se dogodi, de zrastejo mladim prasetam zlo ostri zobje an kar sesajo ugriznjejo seške. Svinja, ki doji te male, se zavoj tega razjezi an praseta ubije al snje. De se tuš ne bo dogaialo, muorta večkrat pogledat kajšne zobje imajo praseta, ki sesajo an ce so ostri jih poščipajte s klješčami. Nucejte za to djelo nardit tiste klješče, ki so za rut cveké (žeblice).

Največkrat pa snje male praseta tista svinja, ki se ji je dajalo ostanke od mesa al kri. Zatuš naj se brejim svinjam ankut ne daje tistega fuotra an naj se skarbi, de se bo svirja zadost gibala na odpetem an ce je muočno tud pasla.

Zmarznen krompir an sadje

Ce zmarzne krompir al sadje, ga dejte, prej ku ga nucate, u marzlo vodo, de počas odmarzne. Takuš odmarznen sad se darži še kajšen dan.

Ce zmarzne krompir, bo zguba tisti sladki okus, ce mu parkuhanju vrjelo vodo večkrat prof odlijete an dolijete frišno vrjelo vodo.

jo je odločno mahnili ven po cesti. Hotel je in hotel, malo da ni tekel. Ljudi je snečaval in pretekal po cesti, pa on se ni zmenil zanje in oni zanj. Po četrternem teku je bil že v Šentjurju, zadnji furlanski vasi proti Slovencem. Hotel je in hotel. V drugih dvajsetih minutah je bil pri Mostu. Cutil se je na varnem. Oddahnil se je pošteno in zopet hotel naprej, naprej, naprej...

Vse njegovo bitje je drvelo po cesti nagonski in nevzdržno, kakor drvi zastrašen zajec pred psi. Nič ni misli, nič ni gledal, nič ni čutil; slep in gluhi je bil za vse. Le eno je vedel — da gre, le eno je skrbelo — da hiti.

Po dveurnem teku je bil že pod svojo goro in ker ni čutil trudnosti, jo je mahnili naravnost po hribu. Ko je bil že precej gori, se je ustavil, da bi se oddahnil. Ogledal se je nazaj proti Cedadu in se nasmehnil. Zdelo se mu je, da je utekel iz ječe, in slastno je srkal svobodni domači zrak. Potem je zapustil navadno pot in se pobral po senožetih, posejanih s kostanjem, da jih zopet uživa. Prijetenju mu je šumelo pod nogami listje, ki je pridno padalo z vrbovja.

Toda kmalu je bil zopet na poti in že bližu doma. To ga je nenadoma presenetilo. Ustavil se je in se nekako stresnil. Prišel je k sebi in vendor začel misliti in preudarjati svoj položaj. Prevzel ga je vsega pereče vprašanje; kako ga sprejmejo in kaj mu porečejo doma. To ga je zbgalo in mu zagrenilo veselje.

»Kar je, jeli je sklenil, sin naj bo, kar

bo hotelo biti.«

Ukinil je vsako premišljevanje in se spravil na zadnji konec poti. Skrbelo ga je vendor in nemirno je čakal, kako se sreča z očetom. Mama ga ni skrbela, oče pa je nekaterikrat res muhast in se hudo jezi. Pa naj bo, kar bo!...

Cez vas ni hotel iti; ni maral, da bi ga ljudje videli; pritihotapl se je k domu po stranski stezi, kar je bilo lahko, ker je hiša stala na kraju vasi.

Bilo je proti večeru in ljudje so bili večinoma še na delu zunaj; kar jih je bilo doma, so bili pa zaposleni okoli živine, dočim so se otroci Bog ve kod podili. Zato ni Pepiča nihče zapazil.

Pepič pa je že od daleč zagledal očeta, ki je drva cepil na trnalu pred hišo. Sezdaž se je za pravo ustrašil. Zmanjkal mu je srčnosti, da bi šel naprej. Pritolj se je za trenotek za nekim grmom, potem se je tiho splazil proti hlevu, ki je stal na strani nekoliko oddaljen od hiše. Nad hlevom je bila klanica in tam je sedel na prag.

»Tukaj počakam,« je pominil v strahu, »mama pride kmalu, da nakrmi živino. Mama me ne bo! V hišo me popelje in me bo branila.«

Tako je čakal in v čakanju treptal. Mame ni bilo hitro. Oče je medtem končal svoje delo in se nekam izgubil. Deček ni mogel več strpeti; nameraval se je že priplaziti do hiše. Kar zagleda mamo, ki je prihajala. Ni ga zapazila. Ko se ji je nenašla pokazal, se je silno prestrahila, da ji je golida, ki jo je nesla, pa

iz rok. Ob enem je vzliknila in zavpila:

»Mati božja presveta! Pepič, ali si ti?«

Kaj je? Kaj se je zgodilo?« Pepič je bridko zaplakal.

»Ali si bolan, otrok moj? Ali so te templi? Kaj ti je?« je silila vanj.

»Domov sem prišel; ne morem obstati doli! Ne morem!...« je odgovoril.

Na materino vpitje je priletel oče. Novo presenečenje, novi vzlikli, nova vprašanja. Zbegani deček še sam ni vedel, kaj je odgovarjal. Oče ga je prijet za roko in ga siloma povlekel v hišo. Kaj in kako je bilo potem zvečer, je lahko misliti. Oče, razsrjeni oče je sipal točo na glavo nesrečnemu dečku. Mati, uboga mati, ga je branila in zagovarjala. Stric je molčal. Malčka nista razumela in sta le od strani pogledovala, kaj se godi...

Zaključek vsega je bilo, da je oče drugi dan peljal dečka nazaj v solo, češ, zdaj pa, ki veš kaka muzika te čaka doma, se ne boš več pred časom vračal...

Toda sila kola lomi in dečkov domožo je bilo pravljata sila. Ni preteklo še par tednov in Pepič je bil zopet doma, topot s trdnjo voljo, da se na noben način ne vda in da rajši uteče z doma, nego se povrne v Cedad.

Po prvem očetovem izbruhu, po zopetnem in zopetnem čitanju neubogljivosti in nevhaležnosti, po prošnji, po pretepanju, po neuspešnem posredovanju gošpoda kaplana, ga je oče srdit in užaljen naposlед prepustil samemu sebi in ga zavrgel.

Konec.

Tetanus

Tisto hudo boljezen provocira posebni bacili, ki se razmnožujejo u ranah an dajejo od sebe močan strup. Tist strup provocira hude krke (crampi) u muskolinih. Bacili tetanusa se lahko zadarjujejo pousod u naravi. Največ jih je u hlejskem gnoju, na tleh, na cesti an u čarni gnojeni zemlji. Boljezen nje nalezljiva, tuš se pravi, de se ne prenaša od živali na živau. Tetanus se lahko razvije par usjeh živalih, a največkrat zbolejejo konji.

Bacili tetanusa se narbuje širijo tam, kjer nje ajarja. Zatuš so narbuje nagobne globoke gnojne rane, posebno tište raztargane. U njih ušafajo bacili dobra tia za se razširit. Narbuje nagobarni so kopitni ubedi an zakovanje, kjer se infetani cvek zarije skuož parkej do živega. Ce cvek izvremo, se za njim zapre ubočni kanal, ker je parkej elastičen ku goma. Bacili ostanejo u rani an ajar ne muore prit do njih.

S tjem pa nje rečeno, de infekcija ne pride, ce je rana majhna, komaj vidna al taka, de se ne gnoji. Učasih rana ozdravi prej, ku se parkaže boljezen. Od infekcije do časa, kar se vidijo parvi znaki boljezni, preteče en tjedan al dva an tuš več.

Párvi znaki tiste boljezni se po navad pokažejo na glavi. Konj darži glavo stegnjeno, kadar je težku odpjera usta, nosnice ima razširjene an ne migajo z ušesi. Ce se potipa konja za glavo, se vid, de se scjela giblje vrat (sija) an de ima tarda lica. Kadar se krč (crampo) razšir na druge kraje, rata cijelo telo taro. Harbat ukrivjen, noge darži razkoračene, rep je užignjen ku če bi blu lesen. Ce konja premaknemo se obrača kar s cijelim telesom an strašljivo gleda. Takuš bolan konj po navad ne legne, ce se pa trudan varže na tla, ne muore sam ustat.

Zdravljenje tiste boljezni je zlo dragovo.

an u večini tud zdravljenje ne pomaga

dosti. Od bounih konj jih pogine najmanj 70%. Dok odpjera usta an jedo, je trošt, de boju ozdravili. Ker težku jedo, jih je trjeba fuotrat z oblodu, na

reta iz moka an otrobou, katjerim se doda nialo kuhanega linovega sjemena.

Dobro je tud, de se da bounemu konju kajšen glaš vina an sijerovo jajce. Po

varh tistega naj se da tud malo trave

al sena. Bouno živau je trjeba postaviti u narbuji temni kuot hleva, kjer se ne blešči an je mjerno.

De se prepreč tisto boljezen, je trjeba,

de se par narbuje malo rani na kopitu

poklicke veterinarja, de konju da serum

pruot tetanusa. Dobro je tud, de se da

konje cepiti pruot tisti boljezni, dok so

Kako so oščepali masa siti judi

(Pravca u vizuojskim dialetu)

Mlad zluodej e hodu po svetu za kuptiti duše za pakú. Paršú e tak oneštemu človjeku, ki o nje bi božac. Te človek e bi žež bohot, a e usedno simpre hledu, za več obohatjeti. Zluodej e kudou: te-hale moža čom zmotiti, če mu povjem, kako o če beti buj bohat. An e mu džau: »Mujo mož, ti ne hoš obohatu, zak' si onešti, pomerkej te druhe, ki no imbrojuvajo an kradó an zatuó kako no ljepo stope!«

Mož e mu nazat povjedu: »Ne maram! Po onešti poti čom obohatjeti, magar če bo šlo tuó počasija!«

»Po onešti poti ta rječ na ne bo šla!«

»Na če jeti, kaj panet to má mjeti!«

»Če i' kudaš, ki na če jeti, pa skomesaj se z mano! e džau zluodej.«

Mož e sprejeu skomesu an e šu z zluodejem po svetu za obrjeti rječ za se žnjem skomesati.

Paršli sc do lusuornega hotela u krah. Etru so b' zbrani bohataši cjele sveta, k' so pili an jedli an nuoč nu d' se džoldili, tej k' so b' tu cetade uáje. An zluodej e džau mož:

»Pomerkej te judi! Usi no bi mjeti bizonjo onešteha djela an spanja, ma ospodar od hošta o jim ejtako sarvijá, zak' no se zgubita. A ti t' bi tóu znati djelati jušto kontrarih an tekaj kuj on uđinjati!«

»Ja muortej, e džau mož an e aceiou skomesu za no ljeto zluodej e paj kupou te hotel cuh mu ha dau.«

»Mož e žež to zvečer naredu usjem bohatašam no dobré večerjo. Povjedu e jim, k' on to je novi ospodar od hotela an k' o če use ljepo tratati. Džau e jim še tuo, k' čez osam dni o če začeti še-patti use te šorje, k' so njarovzni an k' o jim boli štonih. Ščepanje za usaceha to će durati šest tjeđnu an tuó to će beti suhurno. Koj priježeho o bo muoru uzdihniti an zavoj velikih špež, k' o bo muoru uzdaržati, to će beti bizonjo, k' usaki o plačej za šest tjeđnu naprej.«

Bohataši so b' možno kontenti an simpri več te jih hodilo, zak' novi ospodar e stuoru pisati po džornaljah kako no če ljepo stati an soboto oščepati tezje, k' no prijato tu njehá hotel. Mjedihi so tu tjem hotelu ščepali bohatine s tardim djelam, čarnem kruhom, a zguodnjim ustajanjem, z zguodnjem spanjem, usaki dan so je mjerili, pezuvali, jim po harbatu toukli an poslušali. Ščepanje te se

dobró obneslo an po šest tjeđnih e usak bounik móu zdrave njarve, dobar appetit an hlobokó spanje. Majednemu to se nje hudo zdjelo za soute, k' e jih špendóu za ejtako ijebo oščepati. Usaki e pouárh te-hale napisu še ringracjement an zatuó so hodili tu te hotel usaki dan več judi.

Ejtako te šlo inđarant no ljeto an mož e muoru hotel šnje buj velik narditi. Bouni bohataši pa so tu tjem ljetu deleč oku pokomodali use cjeste an poti, posjekli daruá, kopali korenine an kamanie, ta zime kidalni snjež an ta ljete potoke čedili. Zluodej, kar e paršou no ljeto polém tah možu e muoru prepoznati, k' te e usjem judem dobré naredu an par temu še ljepo uđinjou. Močno uštiran an džau zluodej možu:

»Tele bot si skomesu uđinjou.«
Zluodej e šu sobeto tu pakou an se lamentou svojemu očetu, staremu zluodeju:

»Io vidim, k' oneštemu človjeku nan-če zluodej o mu ne more neč.«
»Rjes to ješ e rišpondóu stari zluodej, una kuj temu, k' o má no mar soli tu hlavi.«

Vanček an Marica ž Matajurja

Marica je bla ena narteljeuših pastjeric na planini Matajurja. Usako jutro je gorila past svoje oučice an kar so jo vidi ali tiči so začel pjet takuó lepuó, de se je muoru usak človek ustavit an poslušat.

Pastjerico Marico je čaku usak dan par potočku pastjer Vanček, ki je biu zlo bruman an potlē sta skupaj pasla ves dan. Kar je sonce šlo zad sta pa pejala usak svoj trep ouc na svoj duom.

Takuó so tekla ljeta. Vanček je postuijep puob an Marica prava krasotica an nimar sta si bila dobra parjetela an še nimar sta pasla oučice. En vičer, prej ku sta šla usak na suoj duom, se je Vanček globokó parkloniu Marici an jo prosiu, če bi tjeła postat njegova žená. Marica je že tjeła reječ de ja, a u tistem momentu se je sednu na nje glavo en metulček an začeu guorit: »Marica, ti si hčer divje babe z Matajurja an še nacó muoraš ití h tvoji materi.« Sobit

ZIMSKA PESEM

Ptički so lačni,
pesem molči,
dnevi so mračni,
sončeca ni.

Prazne so njive,
gredje in vrt,
ptičke preganja
žalostna smrt.

Mislite v hudi
zimi na nje,
da nam pomladí
spet žvgole.

Resnična pravca o levu an psičku

U Rimu so kazal divje zveri. Kaduor jih je teu vidat, je muoru pláchat u sou-dah al pa u mačkah an psih, ki so jih potlé dajal divjim zverinam.

En mož je teu vidat tiste divje živali, pa je ujeu na jesti malega psička. Ne-su ga je u zverinjak (zoološki vart), kjer so ga vargli levu za južino.

Psiček je stisnu rep med nogé an se skriu u kot Leu je stopu h njemu an ga podušiu. Psiček je legnu na tla, uzdignu nogé an začeu mahati z repom. Leu je potipu psička s taco an ga vargu na tia. Psiček pa je skoču na nogé an se postavu pred leva na zadnje nogé. Leu ga je gledu, maju z glavo, a ga nje pojedu. Kar je paršu gospodar od zverinjaka an vargu levu kos mesa, je leu odtargu košček an ga daju psičku. Kar je leu zvečer zaspau, je legnu blizu nje-ga tud psiček an takuó sta živjela sku-paj dougo časa. Leu mu nje naredu niž-

Stari an mladi mraz

[Nedško narečje]

Na svetu je živu stari mraz. Imeu je mladega sina, ki se je rad dostkrat po-hualu. Večkrat je pravu: »Oče je star an slabo djela svoja opravila. Jest pa, ki sem mlad an močan... če bi jest le teu, bi use hitro zmarznilo.«

Tist dan je mladi mraz vidu, kakuó je šu an bohatin, ki je imeu peličko okuo selé u mjesto.

»Sadá bom nad tistem človjekom po-skusu uso mojo muoč. Moj oče kaj taj-šnega ne bi mogu nardit, jest pa bom kar pomahu, pa bo.«

An rjes je po celi poti letu za tistem človjekom, ga skuoze an skuoze prebadu od glave do nog. Tud na poti kadar je mož šu nazaj damú ga nje pustu. Kar je pa paršu damú je tisti človek umrú.

»Kakuc bi ti oče naredu, de bi tak debú človek, od mraza umrú!«

»Sin moj,« mu je jau stari mraz. »Prava rječ, če si uniču debelega mest-nega človjeka! A poskus uničit tegale kumeta, ki u gozdu sječe darvá.«

Mladi mraz je pogledu kumeta an se je-užalu, de ne bi mogu uničit tistega suhega moža, ki ima na sebi uso raz-targano kamižuolo an ga je sama kuost an koža. Zasmajev se je an je jau: »Sa-mo pihnu bom, pa bo tud tist umrú.«

Mladi mraz je napadu kumeta, špiku ga je od usih krajou, sadá ga je ščipu u obraz, u noge, u roke, potlé pa pousod.

Kumet pa je nimar buj udarjou s se-kjero, takuo, de mu je pot liu s čelá. »Uf,« je jau, »akuo je gorkuo!«

Mladi mraz je biu jezen an skoču u kmetove rokavice, a kumet je rokavice sljeku an jih vargu na darvá.

Kumet je sadá nasjeku darvá, jih spravil skupaj, si potegnu klobuk na čeló an čez uha an uzeu rokavice. A rokavice so ble skuoze an skuoze premarz-njene, ble so tarde ku led. Uzeu je se-kjero an začeu touči po rokavicah, de so ratala mehké. Takuó je kumet dobró po-mlatu tud mladega mraza, de je hitro uteku von iz rokavic.

Stari mraz je zagledu svojega sina uségá potučenega, zasmaju se je an mu jau: »Sadá pa imaš, norác učilo!«

Marjanca prav'

»Vješ mamica, pravco sem si zmisli. Kar sem prej vodo pila, sem si jo zmisli. Le poslušaj: Ankrat je biu an glaz. Pru tak je biu, ku tisti, iz katjerega sem pila. Pa je glaz prosiu: Marjanca spustime! An jest sem ga spustila. Glaz je letu, letu, dok nje paršu na tla. Tam pa je buošči umrú.«

Odgovorni urednik: Tedoidi Vojmir
Tiska: Tiskarna L. Lucchesi - Gorica

Ljudska pravca:

Lisica gre na božjo pot

Lisica gre v bližnjo vas, da tam ukrade iz kurnika kokoš. Toda to pot se ji na

posreči, ker jo zgrabi pes, jo ogrize in pri begu si zlomi še nogo. Ranjena se za-

vleče v svojo luknjo in je ni več dni na

spregled. Gozdne živali takoj opazijo, da

ni zvitorepke in se veselle, ker misljijo, da bo poginila. Ko nekoliko okreva, vzame

torko, popotno palico in rožni venec in pove živalim, da gre na božjo pot. Ži-

vali gredo za njo, le volk se smeji in pra-vi, da je lisica zvita. Po večnevni hoji

lisica sede, da se odpočije. Ne pogleda nikogar in začne moliti sama zase rožni

venec. Po počitku nadaljuje pot, živali pa za njo, volk se jim pa roga. Divji pe-

telin, ki hoče pogledati, če je še dolga pot, zleti na bližnje drevo, a veja se

upogne in se prizibuje naravnost pre-lisico. Lisica ga zgrabi in požre.